

1. СУТНІСТЬ ТЕРОРУ І ТЕРОРИЗМУ

Терміни і поняття

Тероризм (від лат. terror — *страх, жах*) — злочинні дії окремих осіб, груп чи організацій, спрямовані на залякування держави, організацій і спільнот, окремих людей для досягнення політичних цілей, дестабілізації ситуації в суспільстві.

Терор — насильницькі дії, репресії держави проти власних громадян, певних спільнот чи проти інших держав.

Терор є легітимним насильством недемократичної держави, спрямованим на нав'язування членам суспільства певних порядків, світогляду, поведінки, моральних цінностей і норм.

Подробиці

Прикладом терору держави, або «державного тероризму» була **політика радянського режиму**: «червоний терор» часів громадянської війни в Росії 1918–1920/1922 рр.; Голодомор 1932–1933 рр., який Р. Конквест схарактеризував як «терор голодом»; масові репресії часів «Великого терору» 1937–1938 рр. та репресії в наступні роки; масове виселення населення, зокрема депортація кримських татар та інших народів Криму в 1944 р. та ін. Смерть Й. Сталіна поклала край масовому терору, але репресії радянської держави проти дисидентів та інших «ворогів радянської влади» тривали до падіння радянського режиму в 1991 р.

У 1941–1945 рр. **нацистський режим** організував терор, спрямований на тотальне знищення євреїв (Голокост) та інших «ворогів райху», а також репресії проти населення окупованих територій.

Свідчать документи

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р.

[Тероризм являє собою] «суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей».

2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОГО ТЕРОРИЗМУ

2.1. Лівий тероризм

Лівий тероризм (інакше його називають революційний, «червоний») ідеологічно орієнтується на різні ліві доктрини (марксизм, ленінізм, троцькізм, анархізм, маоїзм тощо). В основі ідеології лівого тероризму — боротьба проти «прогнилого буржуазного суспільства»,

за здійснення «світової соціалістичної революції», досягнення загальної рівності між людьми.

2.2. Правий тероризм

Ідеологи правого тероризму виступають проти лібералізму, лівого руху, демократії, соціальних реформ. Вони є зятими супротивниками правової держави і громадянського суспільства, виявляють расову і національну нетерпимість. Правий тероризм орієнтується на національних діячів минулого, на культ «сильної особи». Його витoki — шовіністичні та расистські настрої певної частини суспільства.

2.3. Націоналістичний тероризм

Цей різновид тероризму характеризується терористичними діями угруповань, які прагнуть домогтися незалежності або забезпечити перевагу однієї нації над іншою всередині країни. Серед націоналістичних терористичних організацій — баскська ЕТА, Ірландська республіканська армія (ІРА) та ін.

2.4. Ісламський тероризм

Головне завдання ісламських терористичних організацій — боротьба з неісламським світом. На думку лідерів терористів, головну небезпеку для ісламського світу становлять США, інші західні країни та Ізраїль, які нібито намагаються його завоювати, знищити цінності ісламської релігії, нав'язати мусульманам ідеї та моделі західного походження.

3. БОРОТЬБА ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ. АНТИТЕРОРИСТИЧНА ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ

Терористичні акти 11 вересня 2001 р. у США, головними організаторами яких американці визнали *У. бен Ладена* і «*Аль-Каїду*», були поштовхом до антитерористичної операції (а фактично — повномасштабної війни) на території Афганістану. Ця операція проти руху «Талібан», що контролював до 90 % території цієї країни, розпочалася у **жовтні 2001 р.**

Однак «Талібан» перегрупував свої війська. У 2003–2005 рр. загопи талібів, базуючись біля афгано-пакистанського кордону, не лише вели партизанську війну, а й організували теракти в містах, розширили свій контроль на півдні.

У 2006–2008 рр. війська НАТО за участі нової афганської армії провели успішні наступальні операції на півдні країни. Але таліби, використовуючи партизанську тактику, нападали на патрулі та конвої, мінували дороги, атакували блокпости альянсу. Серед місцевого населення зростало невдоволення присутністю НАТО. Керівництво Афганістану на чолі з *Х. Карзаєм* (президент країни у 2001–2014 рр.) виявило свою неспроможність контролювати ситуацію в країні.

Сучасне становище Афганістану не стало кращим. Величезною є кількість терактів. Ситуацію ускладнює і відсутність політичної єдності в керівництві країни, і те, що тут відстоюють свої інтереси Індія, Іран, Китай, Пакистан, Росія, Саудівська Аравія, США.

У січні 2019 р. представникам Сполучених Штатів та екстремістського угруповання «Талібан» вдалося в загальних рисах окреслити рамки майбутніх мирних домовленостей щодо Афганістану.

Трохи пізніше *Ашраф Гані* (президент Афганістану з 2014 р.) закликав талібів вступити у прямі переговори з урядом.

Проте кардинальних позитивних змін у країні, яка є однією з найнебезпечніших для життя людей у світі, поки не відбувається.

4. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ТЕРОРИЗМУ

На сучасному етапі відбувається консолідація терористичних сил.

Останнім часом терористичні організації та терористи-фанатики *поширюють сферу своєї антилюдської діяльності на весь світ*, а також *використовують різні методи організації терактів*. Якщо раніше підриви смертників з вибухівкою у людних місцях, напади з холодною та вогнепальною зброєю на пересічних громадян мали місце в Ізраїлі, де ефективно працює антитерористична система безпеки, масово були поширені в Афганістані, Іраку та інших країнах Азії, то в останні роки теракти стали бідою Європи.

Влаштуваючи теракти і бажаючи помститися «західному світу», терористи-ісламісти підвищують популярність європейських правих партій, які виступають проти міграції, посилення ісламського впливу на світське життя, а часто і проти Європейського Союзу.

Найбільшу кількість терористичних атак останніми роками здійснювали «Ісламська держава», «таліби», «Аль-Каїда» зі своїми філіалами та нігерійська «Боко харам». Усі ці терористичні організації позиціонують себе як релігійні. Однак водночас вони мають чіткі політичні цілі, головна з яких — створити власну державу. Таке явище дістало назву *«терористична напівдержава»* (*Terrorist Semi-States, або TSS*). Це — *організація, яка, з одного боку, контролює частину існуючої держави, а з іншого — продовжує терористичні напади на громадян цієї та інших держав*. Характерними прикладами «терористичних напівдержав» є «Ісламська держава», «Боко харам», рух «Талібан», «Аль-Каїда».

Новітні інформаційні технології, залучення приватних військових компаній (на кшталт сумнозвісної російської Приватної військової компанії Вагнера), доступність зброї в поєднанні з мільйонами біженців і мільярдами бідних, замішані на простій ідеології ненависті та радикалізму — все це створює родючий ґрунт для нових терористів. Для того щоб ефективно протистояти цій загрозі, потрібне об'єднання зусиль усіх держав світу, всього суспільства.

14 липня 2016 р. під час святкування Національного свята — Дня взяття Бастилії — у Ніцці внаслідок наїзду вантажівки на натовп людей 86 осіб загинули і понад 300 дістали поранення. Нападник, 31-річний виходець з Тунісу, був застрелений поліцією. Відповідальність за теракт взяло на себе терористичне угруповання «Ісламська держава» (ІДІЛ).

Російська Приватна військова компанія (ПВК) Вагнера. У Сирії 7 лютого 2018 р. під удар міжнародної коаліції на чолі із США потрапили вояки з цієї ПВК, унаслідок чого було знищено близько 100 найманців із Росії і країн СНД.

5. АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

5.1 Анексія і окупація Криму

У лютому 2014 р. в Україні завершилася «Революція гідності», у якій перемогли прихильники європейської інтеграції країни. Президент країни В. Янукович таємно виїхав до Російської Федерації.

Саме під час максимального напруження подій на Майдані, **20 лютого 2014 р.** Російська Федерація розпочала *спеціальну операцію щодо захоплення території півострова Крим* — невід’ємної складової України.

Активізувавши проросійські організації та рухи, перекинувши до АР Крим підрозділи повітряно-десантних військ і спеціального призначення, які демонстративно приховували у російській формі без знаків розрізнення, було організовано блокування і захоплення органів державної влади в АР Крим та військових частин ЗС України.

Подробиці

Російська Федерація напередодні захоплення АР Крим зосередила тут великі сили. Загальна чисельність російських силових структур налічувала 73 тис. осіб. З них: військовослужбовців — 12 тис., співробітників МВС — 47 тис., співробітників МНС — 11 тис., співробітників ФСБ — 3 тис. осіб.

Уже за ситуації фактичної окупації російська влада, намагаючись легітимізувати захоплення території України, організувала *незаконний референдум* на території Криму (16 березня 2014 р.), де на голосування було поставлене питання щодо підтримки входження Криму до складу

Ситуація на сході країни на 9 липня 2019 року за даними РНБО України, прес-центру ООН, Міністерства оборони, журналістів і волонтерів

Росії. Виступи українських і кримськотатарських патріотів України не могли протидіяти захопленню влади в Криму проросійськими бойовиками, які спиралися на силу регулярної російської армії. Анексія Криму Російською Федерацією стала трагедією кримськотатарського народу, який нині переживає чергову окупацію своєї історичної батьківщини.

Світове співтовариство, міжнародні організації не визнають результати референдуму та закликають Росію до деокупації Криму.

5.2. Початок російської агресії у східному регіоні України

Із окупацією Криму Російська Федерація поширила ескалацію збройного конфлікту на східні та південні регіони України. Агресор застосував різні форми ідеологічного впливу на українське суспільство та на свідомість людей, тиску на українську державу й акти терору для дестабілізації обстановки в Україні, що експерти схарактеризували як «**елементи гібридної війни**»:

- ▶ широкомасштабний інформаційно-психологічний та агітаційно-пропагандистський вплив на населення, приниження української мови і культури, фальшування української історії та пропаганда ідей «Русского мира»;
- ▶ організація антиукраїнських, сепаратистських масових акцій і мітингів, суспільно-політичні провокації;
- ▶ заклики до федералізації України, що фактично мало призвести до розколу території України на окремі регіони та квазіреспубліки;
- ▶ акти тероризму, напади на українських патріотів;
- ▶ захоплення адміністративних будівель органів державної та місцевої влади тощо.

Широко використовувалися завчасно створені сепаратистські організації та збройні формування, які сприяли вторгненню російських підрозділів на територію України. Очоловані офіцерами російських спецслужб загони, прикриваючись мирними жителями, розпочали захоплення органів державної влади, будівель силових відомств і підприємств в адміністративних центрах.

З початку квітня 2014 р. диверсійні групи, що проникли з території Російської Федерації, та незаконні збройні формування з проросійськи налаштованих жителів Донбасу захопили адміністративні будівлі в низці міст сходу України.

14 квітня 2014 р. у відповідь на вторгнення диверсійних загонів, виконувач обов'язків президента України **Олександр Турчинов** оголосив про початок **Антитерористичної операції**. До того ще в березні розпочалася мобілізація до Збройних сил України.

17 липня 2014 р. над захопленою російськими окупаційними військами та сепаратистами частиною території Донецької області проросійські терористи **збили цивільний лайнер «Малайзійських авіаліній»**. Жертвами теракту стали 298 громадян Нідерландів, Малайзії та інших країн.

Незважаючи на те, що українська армія часто поступалася озброєним російським формуванням у військовій техніці та матеріально-технічному забезпеченні, їй вдалося частково відновити контроль над захопленими терористами населеними пунктами та вийти на державний кордон із Російською Федерацією.

Захист
Донецького
аеропорту.
Фото Сергія
Лойко,
російсько-
американ-
ського фото-
репортера
і журналіста,
який
наприкінці
жовтня
2014 р.
провів чотири
дні серед
українських
військових
добровольців
— захисників
Донецького
аеропорту

У цілому в період з 5 травня до 5 вересня 2014 р. було проведено більш як 40 бойових операцій зі звільнення території Луганської та Донецької областей від незаконних збройних формувань, терористичних угруповань і диверсійних розвідувально-терористичних груп. Їхніми результатами стало звільнення близько 70 % території (понад 6 тис. км²) Донецької та Луганської областей. Жителі понад 200 населених пунктів (Маріуполя, Слов'янська, Краматорська, Лисичанська та інших) змогли повернутися до нормального мирного життя.

Проте всупереч всім нормам міжнародного права російські війська здійснювали обстріли наших військ з артилерійських систем, надавали зброю та матеріальні засоби незаконним збройним формуванням, а наприкінці серпня 2014 р., в умовах загрози поразки сепаратистів, здійснили приховану окупацію частини території Донецької і Луганської областей. Просування українських військ і звільнення захоплених проросійськими сепаратистами населених пунктів Донецької та Луганської областей було зупинено.

Уторгнення армії Російської Федерації було головною причиною *Львайської трагедії*, де протягом 7–31 серпня 2014 р., за офіційними даними, полягли 366 українських бійців, а загальні втрати становлять близько 1000 людей; великих втрат *під Дебальцевим* (жовтень 2014 — лютий 2015 рр.) та ін.

Усьому світові відома *героїчна оборона Донецького аеропорту*, яка стала символом мужності й героїзму наших воїнів, коли люди виявилися міцнішими, ніж залізо і бетон. За незламність і надлюдську мужність захисників ДАПу називають «кіборгами».

Подробиці

Захист Донецького аеропорту став символом мужності українських патріотів. Подвиг українських захисників ДАПу відображений, зокрема, в експозиції Дніпровського музею АТО, художньо осмислений у романі С. Лойка «Аеропорт», у фільмі А. Сеїтаблаєва «Кіборги» та ін.

5.3. Спроби міжнародного врегулювання воєнного конфлікту на сході України та продовження російської агресії

12 лютого 2015 р. лідери Німеччини, Франції, України та Росії (так звана «нормандська четвірка») і контактна група, що складається з представників Росії, України, самопроголошених республік (так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки») підписали *Мінські домовленості*. Цей документ мав сприяти деескаляції збройного конфлікту на сході України.

Утім через намагання Росії дестабілізувати ситуацію в Україні, Мінські домовленості так і не стали дієвим інструментом для припинення війни та відновлення територіальної цілісності України. Нехтуючи домовленостями щодо врегулювання конфлікту, порушуючи умови про перемир'я та припинення вогню, російські окупацій-

«Кіборги»:
Офіційний
трейлер
фільму
Ахтема
Сеїтаблаєва.
Трейлери
українського
кіно,
31.10.2017 р.

ні війська продовжували ведення бойових дій на окремих напрямках та обстріли позицій наших військ і населених пунктів, зокрема зі зброї, яка має бути відведена згідно з Мінськими домовленостями.

Російська Федерація не припиняє формувати поблизу державного кордону з Україною нових угруповань військ.

На морському напрямку Росія намагається встановити повний контроль над акваторією Азовського моря та активно демонструє силу. Масово затримують українські та іноземні судна, які прямують до українських портів, перед Керченською протокою та в басейні Азовського моря.

25 листопада 2018 р. сили ВМФ РФ атакували два українських катери «Бердянськ» і «Нікополь» та буксир «Яни Капу» на підході до Керченської протоки, а російський спецназ захопив їх. 24 українських моряки заарештували за звинуваченням в незаконному перетині кордону РФ. Міжнародна спільнота, союзники України вимагають від Росії звільнити українських моряків і відновити вільне судноплавство в Керченській протоці й Азовському морі. У травні 2019 р. Міжнародний трибунал з морського права у німецькому місті Гамбург зобов'язав Росію звільнити українських моряків і повернути Україні захоплені судна.

РФ, незважаючи на санкції та засудження світовою спільнотою її агресивних дій, не відмовляється від планів повернути Україну до сфери власних інтересів. Для цього російський режим продовжує використовувати оперативне угруповання окупаційних військ РФ.

Фактично триває російсько-українська війна.

5.4. Посилення військового потенціалу України.

Початок операції Об'єднаних сил

Реагуючи на нарощення та посилення агресивних дій РФ у Збройних силах України сформовано **нові з'єднання та військові частини**.

Відновлено функціонування командування та військових частин **Військово-морських сил** на нових місцях дислокації. Сформовано та підготовлено дві окремі бригади морської піхоти.

Завершено створення **Сил спеціальних операцій**.

До штатів розвідувальних батальйонів введено роти **безпілотних авіаційних комплексів**.

Здійснено формування **бригад територіальної оборони** в кожній області України та створено потужний оперативний резерв, до якого зараховано близько 153 тис. резервістів з досвідом виконання завдань в зоні АТО, з яких понад 10 тис. офіцерів.

До військ постачають модернізовану та нову **бойову техніку**, зокрема таку, що відповідає стандартам НАТО.

Для підвищення ефективності відсічі збройної агресії РФ проведено **зміну формату операцій українських силових відомств на Донбасі**. **30 квітня 2018 р.** Україна перейшла від Антитерористичної операції до **операції Об'єднаних сил** із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей.

«War for rease» («Війна заради миру»): фрагмент документального фільму; режисер Євген Тітаренко, продюсер Наталя Хазан, композитор Іван Оглоблін, 05.07.2019 р.

Характеризуйте діяльність добровольців-медиків на прифронтовій території.

Попри підтвердження численних фактів збройної участі російської армії в агресії проти України, офіційна влада Російської Федерації не визнає факту війни. Агресія триває, і майже кожний її день позначається трагедією втрат серед захисників України та мирних жителів.

Повернення до складу України тимчасово окупованих територій Луганської, Донецької областей та Криму є неминучим. У цьому переконує історичний досвід (зокрема, розвал радянської імперії та здобуття незалежності народами України, Балтії тощо); міжнародна підтримка України; і головне — посилення потенціалу Збройних сил України та їх підтримка українським суспільством.

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

I. Систематизуємо нову інформацію

1. Назвіть причини поширення тероризму в сучасному світі.
2. Схарактеризуйте основні напрями сучасного тероризму у світі.
3. Як розпочиналася антитерористична операція в Афганістані? Яке сучасне становище країни?
4. Визначте особливості сучасного тероризму на території Європи.
5. Якими мотивами влада Російської Федерації обґрунтовує анексію і окупацію Криму?
6. Якою була реакція міжнародного співтовариства на збройну агресію Росії проти України?
7. Поясніть значення понять: *терор*, *тероризм*, *гібридна війна Російської Федерації проти України*.
8. Покажіть на карті країни, які стали жертвами терористичних атак на початку XXI ст.
9. Покажіть на карті Крим та окремі райони Донецької та Луганської областей України, окуповані Російською Федерацією.

II. Обговорюємо в групі

1. Спробуйте порівняти характер і форми здійснення терактів у 1960–1970-х роках і на сучасному етапі.
2. Чому, на Вашу думку, Україна не отримала дієвої допомоги, включно з військовою, від міжнародного співтовариства в боротьбі із зовнішньою агресією Російської Федерації у 2014 р.?

III. Мислимо творчо й самостійно

1. Спробуйте запропонувати найефективніші методи боротьби з міжнародним тероризмом. Які антитерористичні дії держав Ви вважаєте помилковими?
2. Що Ви думаєте щодо змісту понять «колаборація» та «стратегія виживання» стосовно населення окупованих Російською Федерацією територій України?
3. Які способи деокупації Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей Ви бачите?

ВАЖЛИВІ ДАТИ

жовтень 2001 р. — початок антитерористичної операції в Афганістані
лютий 2014 р. — початок окупації Криму Російською Федерацією
лютий 2015 р. — підписання Мінських домовленостей

Проблема тероризму

Таблиця 797

Поняття	Насильницькі дії (переслідування, руйнування, захоплення заручників, вбивства тощо) з метою залякування, придушення противників, конкурентів, нав'язування певної лінії поведінки
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none"> • Насильство та примус. • Залякування і страх як основні цілі. • Відсутність будь-яких моральних та юридичних обмежень. • Висування вимог до «третьої сторони». • Випадковість вибору жертв, їхня невинність. • Таємність підготовки теракту і публічність його здійснення. • Прагнення до широкого розголосу теракту. • Повторюваність, серійність терористичної діяльності
Організації	У світі налічується близько 500 терористичних організацій, найвідоміші з яких «Хезболла» (ліванські радикали-шіїти), арабські «Ісламський джихад», «Хамас», «Аль-Каїда», Народний фронт за визволення Палестини, Курдська робітничка партія, Ірландська Республіканська Армія тощо

Міжнародні відносини після теракту 11 вересня 2001 р.

Таблиця 798

- На базі боротьби з тероризмом формується вісь «Росія — США».
- Зміцнення Європи на політичній світовій арені, рівне партнерство з США.
- Конфронтація між мусульманським та християнським світом.
- Початок нового типу війни, для якої характерні відсутність лінії фронту, інформаційні війни, дистанційність ведення війни тощо

Тенденції світового розвитку початку ХХІ ст.

Таблиця 799

- Проблема виробництва і розподілу продовольства та забезпечення питною водою.
- Зростання кількості населення в одних країнах сприятиме стабілізації, в інших породжуватиме конфлікти через обмеженість ресурсів і нестабільність економіки.
- Науково-технічний розвиток, передусім інформаційних технологій.
- Основні конфлікти: тероризм; загроза використання ядерної зброї; регіональні конфлікти.
- Скорочення державного управління потоками інформації, передачею технологій, міграцією населення.
- Глобальна економіка та глобалізація світового виробництва і світового ринку

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ (1945 р. — початок ХХІ ст.)

Загальні тенденції розвитку культури

Таблиця 800

- Вплив індустріалізації на культуру.
- Прискорення технічного та інформаційного розвитку.
- Виникнення нових, пов'язаних із засвоєнням космосу, наук.
- Нові форми передачі інформації — телебачення, інтернет, аудіо- та відеозапис.
- Усвідомлення єдності людини та навколишньої природи, підсилення гуманістичного напрямку культури.
- Зближення і взаємодія традиційних форм культури та повсякденного життя.
- Поширення масової культури.
- Взаємопроникнення культур різних регіонів